

Ömer Faik ANLI*

Do rulu un Uygunluk Kuramı ve Bilimsel Açıklama Modeli Ba lamında Pozitivizm ve Hempel

Özet

Pozitivizm, geleneksel felsefi anlayı ların büyük bir bölümünü ve bu anlayı ların aç ı a çıkard ı problemleri metafizik olarak adlandırarak kendisinden ayırmaktadır. Fakat bununla birlikte, kendisi, Platon ve Aristoteles'te kökleri bulunan do rulu un uygunluk kuramının izleyicisidir. O halde, pozitivizm, bu kuramı kabul ederek bilimsel bilgiyi kendisine konu edindi inde, epistemoloji tarihinin bilgiye ve 'do ruluk'a ili kin problemini de devralm ı olmaktadır. Ancak, pozitivizmin konu edindi i bilgi, geleneksel felsefi bilgi olan epistemeden farklıdır. Bu bilgi, 19. yüzyıl biliminden do mu tur ve felsefi dü ünçe için yeni bir boyuttur. Bu metinde, pozitivizmin 'yeni'li i ve uygunluk kuramı ba lamında gelenekselli i Hempel dü ünçesi üzerinden ele alınacak ve tart ı lı lacaktır.

Anahtar Sözcükler

Pozitivizm, Do ruluk, Uygunluk Kuramı, Hempel, Bilimsel Açıklama.

Positivism and Hempel in the Context of Correspondence Theory of Truth and Model of Scientific Explanation

Abstract

Positivism was separated itself from traditional philosophical approaches and problems by calling them 'metaphysical'. But by the way, positivism is the successor of the correspondence theory of truth which has roots in Plato and Aristotle. Therefore when positivism make the scientific knowledge subject to itself with accepting the correspondence theory, it takes over the problem of truth and knowledge from the history of epistemology. As the subject of positivism, the knowledge is different from the traditional philosophical knowledge, episteme. This kind of knowledge raises from 19th century science and it is a new dimension for philosophical thinking. In this study, the novelty and the traditionality of positivism will be investigated in the context of Hempel's thought.

Key Words

Positivism, Truth, Correspondence Theory, Hempel, Scientific Explanation.

* A.Ü. DTCF Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı Ara tırma Görevlisi

Pozitivizm, kendisini önceki felsefi anlayışlara ve bu anlayışların açtığı çukurluklara bir tepki olarak öne sürüyor olsa da, temelde Platon ve Aristoteles'e dek geriye giden do rulu un uygunluk kuramının izleyicisi ve bu anlayışın inceltildiği hali olarak görülebilir. Bu anlamda pozitivizmin eskiyle ya da metafizikle arasına mesafe koyan yeniliği, neredeyse felsefe tarihi ile yaşıt olan 'bilgi' ve 'do ruluk'a ilişkin felsefi sorunun 19. yüzyılda bilimde görülen dönüşümlerinde yeniden ele alınmasından ve 'yeni' konular altında değerlendirilmesinden başka bir şey değildir. Bu yüzyılda epistemolojik sorunlara bakıldığında büyük oranda deist ve pozitivizmin de ana konusunu oluşturan 'yeni konular' bilimin felsefeden başlımsızla arak, felsefenin daha önce yaptığı bilim tanımına uymayacak bir karakterde kendisini göstermesi ve başarı kazanmasıdır. Bu başarı, bilimsel bilgi ya da aynı anlama gelecek biçimde bilimin ortaya koyduğu 'do ru bilgi' yoluyla somut 'ilerleme'nin gözlenmesi olmasıdır. Bu gözlem, bilimsel bilginin ürünlerinin insan yaşamına gitgide daha çok noktada temas etmeye başlaması ile insanın özellikle doğaya karşı acziyetinin azalmakta ve Baconcu anlamda güç kazanmakta olduğu yönündedir. Bu anlamda 'ilerleme'yi sağlayan 'bilimsel bilginin' doğasının anlaşılması ihtiyacı dönemin felsefesinin temel yönelimini belirlemiştir.

Pozitivizm, bilimsel bilgiyi kendisine konu edindiğinde, epistemoloji tarihinin bilgiye ve bilginin ayırıcı özelliği olarak kabul edilen 'do ruluk'a ilişkin problemini de devralmış olmaktadır. Ancak pozitivist düşünürlerin karşılarındaki bilgi modeli, bu kez felsefenin kendi içerisinde türettiği bir bilgi anlayışı değil, -geleneksel anlamıyla- felsefeden başlımsızla mı 19. yüzyıl bilimidir. Artık amaç, bilimsel bilginin doğasını kavrayarak bilimsel bilgi ile bilimsel olmayan bilgiyi ayırt etmekte kullanılacak bir sınırlandırma aracı belirleyebilmektir. Böylece anlamsız olan metafizik, bilimden kesin olarak ayrılacaktır. Hempel'in de dahil olduğu pozitivist düşünürleri kendinden öncekilerden ayıran ve ortaya koydukları kuramı 'bilgi kuramı' (*theory of knowledge*) kılan en önemli fark budur. Bu yaklaşımda içerisinde 'do ruluk' / 'do rulanabilirlik' hem bilimsel bilgiyi hem de bilimin kendisini karakterize eden özellik olarak ortaya çıkması ve bilimsellik iddiası taşıyan her kuramın bu özelliği taşıması beklenmiştir. Bu çalışmada, 'bilgi', 'do ruluk' ve 'do rulu un uygunluk kuramı' ontolojik boyutu ile birlikte değerlendirilerek Hempel başlığında pozitivizmin bu kavramları ve kuramı 'do rulanabilirlik' çerçevesinde nasıl ele aldığı gösterilmesi amaçlanmaktadır.

1. Geleneksel Anlamda Do ruluk ve Uygunluk Kuramı

'Do ruluk nedir?' sorusuna verilen geleneksel yanıt, "*bilginin nesnesine uygunluğudur*" veya "*gerçekliğe uygun düşünceler önerme ve kuramlardır*" biçimindedir. Bu yanıt başlığında sistemleştirilen ilk düşünce Platon'a aittir. Geleneksel biçimiyle bu anlayış "*do rulu un uygunluk kuramı*" (*correspondence theory of truth*) olarak adlandırılmaktadır.

Kuramsal olarak düşünüldüğünde, önermenin gerçekliğe uygunluğunun saptanması ve sınanması problemleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başarıyla, 'do ruluk' önerme ile nesnesi arasında kurulan bir ilişkiye gönderme yapıyorsa, ilişkinin diğer tarafında nesne olarak neyin olduğu önemli bir sorun oluşturur. Bu sorunu sistematik olarak ele alan Platon'a göre doğru bilginin olanağı, bilgi ile varolan

arasında kurulan ili ki ile aç ı a çıkar. Bununla birlikte bilginin do ruluk de eri ile bilginin konusu olan varolanın ‘varlık özelli i’ arasında da belirleyici bir ili ki vardır. Bu epistemoloji ile ontoloji arasında sıkı ba lar kurmak ve bilinenlerin türü ile bilgi türü arasında kar ılıklı bir ili ki belirlemektir. Platon’un yakla ımına göre, do ru bilginin kayna ı olu halindeki de i im dünyası de il, de i meyen, mutlak varolanların dünyası olmalıdır. Nesnenin bilgisini belirleyen varlık özelli i bu anlamda ontolojik olarak de i mezlik ya da de i ebilirliktir. E er varolanlar arasında de i mezlik özelli ini ta ryan eyler varsa, bu durumda onun bilgisinin de bu özelli i ta ıması gerekmektedir. O halde, ‘gerçek’ bilgi bu de i mezlerin bilgisi olmalıdır. Platon’a göre, de i meyenin do ru-kesin bilgisi olanaklıdır ve bu gerçek bilgidir (episteme). Görüldü ü üzere Platon’un yakla ımında bilginin ölçütü sadece do ruluk de il, do ruluk ve de i mezliktir. Bu, onun ortaya koydu u ontolojinin, bir ba ka deyi le de, gerçeklik anlay ımının do al belirlenimidir. Bu ontolojiye göre gerçeklik, akılsal ve insandan ba ımsız olarak varolan bir de i mezler a ı olarak görülebilecek idealar dünyasıdır.

Platon, ana hatlarıyla betimlenen bu temel ontoloji anlay ımını merkeze alarak *Sofist Diyalo u*’nda ifadelerin do rulu u-yanlı lı ı üzerinde durmaktadır. Ona göre, nasıl ki nesnelere bazıları birbirleriyle uyu yor, bazıları uyu muyorsa, bu durum dilsel i aretler için de geçerlidir: aretlerin bir bölümü birbiriyle uyu maz; ama birlikte uyum sa layanları ise deyim (ifadeyi) olu tururlar. Bu deyim her ne olursa olsun bir ey’in bir deyim olmak zorundadır; aksi halde o, olanaksızdır. Bir ba ka deyi le, ifade bir ‘ey’ hakkında olmalıdır. Platon, her deyim kendi geçerlili i bakımından bir niteli e sahip olması gerekti ini savlar. Bu nitelik, do ruluk ya da yanlı lıktır. Do ru tümce, üzerine söylendi i ey hakkında gerçek-olan’ın varlı ımını deyimler (ifade eder). Yanlı -olan ise gerçek-olan (varolan)’dan ayrı bir eyi ifade eder. Bir ba ka deyi le, yanlı -olan, varolmayan’ı var-olan olarak deyimler (ifade eder). (Platon, 1999: 262e-263d) Platon’da do ruluk, “*aletheia*” kavramındaki varlı a ili kin aç ı a çıkma anlamının yanı sıra ifadelerin bir niteli i olan ve ölçütünün de nesnesine uygunluk oldu u bir niteliktir. Bu, Varlı a ili kin aç ı a çıkma ile ‘söz’ün ve ‘dü üncenin’ örtü mesine dayalı kar ılıklı bir ili kidir. Gerçek bilgi, do ru bilgidir ve onun ölçütü de nesnesine uygunlu udur. Bu nitelikteki bilginin nesnesi, daha önce de belirtildi i gibi, akıl tarafından ‘görülebilir’ (kavranabilir/bilinebilir) olan kendinde-gerçeklikler, yani idealardır. Platon böylelikle do ru bilginin olana ımını sa layan uygunluk ili kisinin iki kutbunu da sa lamı olur.

Bu do rultuda, uygunluk kuramı ilk açık ifadesini Aristoteles’in “*Metafizik*” adlı yapıtında bulur:

Varlı ın varolmad ımını veya varolmayanın varoldu unu söylemek yanlı tır. Buna kar ılıklı varlı ın varoldu unu, varolmayanın varolmad ımını söylemek do rudur (Aristoteles, 1996: 1011b-25).

mdi do ruluk ve yanlı lık nesnelere açısından onların birle me ve ayrılmalarına tabidir; öyle ki ayrı olanı ayrı olarak, birle ik olanı birle ik olan olarak dü ünme do ru dü ünmemekte, dü ünmesi nesnelere durumuna aykırı bir durumda olan ise yanlı dü ünmemektedir (Aristoteles, 1996: 1051b-5).

Birle tirmek ve ayırmak bir önerme olu tururken dilsel ö eler arasında yapılan i lemlere kar ılıklı gelir. Önermeler, birle ik ifadelerdir ve do rulu u ve yanlı lı ı gösteren, birle me ve ayrılmanın nesnesine uygunlu udur. Bu nedenle dilin yalnız

ö eleri ne do ru ne de yanlı de eri alırlar. Ancak ve ancak bir yüklemlemede bulunan bir ifade do ruluk de eri alabilir. Yalnızca bir evetleme (olumlama) ya da hayırlama (olumsuzlama) yapan ifade bir yargıdır ve do ruluk / yanlı lık de eri ta ır. Ancak bunun ölçütü yine nesnesine uygunlukta aranmaktadır. Aristoteles'te de bilgi ile nesnesi arasındaki ili ki ön plandadır. Ontolojik temele ba lı olarak, de i ebilirler ve de i mezlere göre do ruluk da de i im gösterebilmektedir (Aristoteles, 1996: 1051b-10-15).

De i meyen eylere ili kin sanılar ya her zaman do ru (bilgi) ya da her zaman yanlı de erini alırlar. Buna kar ılık de i en eylere ili kin sanılar de i im gösterebilmektedir. De i mezlerin bilgisi, ilk nedenlere dayalı olarak elde edilen bilgidir. Bunlar kendilikler olarak varolan, de i mez temellerdir. Felsefe tarihi boyunca, özellikle de Descartes sonrası Modern Felsefe gelene inde, uygunluk ili kisinin unsurları olarak görülen dü ünçe ile varolan ey ya da nesne tanımları ve adlandırmaları de i imler göstermi tir. Bu süreçte, çe itli felsefi yakla ımlarda farklı biçimlerde adlandırılan (özne, bilinç, dü ünçe, dil, bilgi, önerme) öznel yan ile nesnesi arasındaki ili kisinin bir tam uygunluk ili kisi olup olmadığı ve buna ba lı olarak da 'nesne'nin ne'li i tartı lmı tır. Bu tartı malarda, 'bir görü ün do ru ya da yanlı oldu u söylendi inde, bununla ne kastedildi i' soruldu unda ise verilen cevap hemen hemen aynı ko ullara ba lıdır.

Bu sorunun yanıtlanabilmesi için öncelikle üç önko ulun yerine gelmesi gerekmektedir: (1) kuramın do ruluk yanında yanlı lı ı da kapsaması; (2) do ruluk ve yanlı lı ın görü ve ifadelerin bir özelli i oldu unun, yalnız maddesel olan bir dünyada do ruluk-yanlı lıktan söz edilemeyece inin benimsenmesi; (3) bir görü ün do ruluk ya da yanlı lı ının, hep bu görü ün dı nda yer alan bir eye dayandı ının akıldta tutulması (Tepe, 2003: 115).

Görülece i üzere, ilk önko ul do rulanabilirlik-yanlı lanabilirlik özelli ine gönderme yapmaktadır. Bu özelli e sahip olan ifade biçimi 'yargı / önerme'dir. O halde, do ruluk bu tip ifadelerin bir niteli idir. kinci önko ul, ilkinin peki tiricisi olarak 'do ruluk'un ta ıyıcısının dı dünya de il, ifadeler oldu unu vurgulamaktadır. Üçüncü önko ul ise 'do ruluk'un ta ıyıcısı her ne kadar ifadeler olsa da, 'do ruluk'un ifadenin dı nda olan bir eye, daha do ru söyleyi le, ifadenin dı nda bulunan bir ey ile kurdu u ili kiye ba lı oldu unu dile getirmektedir. Söz unsurlarının önermede/yargıda olu turdukları düzen, birbirlerine ba lanma biçimleri, bu unsurların gönderimde buldukları nesne unsurları arasındaki bir düzene uygunluk gösteriyorsa, önerme 'do ru' de erini almaktadır. Bu, 'do ruluk'un iki kutuplu bir ili kide ortaya çıktı ının ifade edilmesidir. Ancak, bu iki kutuplu ili kide varolanın ne oldu u ve nasıl deneyimlendi i aynı zamanda ili kinin olana ını sa ladı ndan, uygunluk kuramında 'gerçeklik'in ne'li i ve onunla nasıl ili ki kuruldu u problemi ile do ruluk ölçütü problemi iç içe geçmektedir. Bu durumda bir ifadeyi do rulamak, o ifadenin ifade etti i eyin varoldu unu söylemekten ya da bu söyleme dolayısıyla göstermekten ibaretse, ifadenin mi yoksa varolanın mı bir di erini belirledi i sorusu aç ı a çıkmaktadır. Kendinde gerçekli in, bir ba ka deyi le 'ifadelerin' belirlemedi i ve ifadelere öncel olan gerçekli in özne tarafından her ne ise o biçimiyle deneyimlenebilir veya kavranabilir olup olmadığı ve e er bu olanaklı ise nasıl olanaklı oldu u tartı ması, 'do ruluk ölçütü' sorunu ile ili kilendirilir. Bu iki sorun birbirlerinden farklı fakat ba lantılı sorunlardır. "Do ruluk ölçütü sorunu, bir ifadenin do ru oldu unun nasıl

ortaya konulabilece i, gösterilebilece i ya da kanıtlanabilece i sorundur” (Tepe, 2003: 31). Bir ba ka deyi le de bu sorun, uygunluk kuramı ba lamında önerme ile önermenin hakkında oldu u nesne arasındaki ili kinin nasıl denetlenebilece i sorundur.

Böylesi bir sorun, uygunluk kuramı içerisinde farklı açılımlara neden olmakla birlikte felsefe tarihinde yeni do ruluk kuramlarının olu turulmasına da neden olmu tur. ‘Do ru’ ya da ‘Yanlı ’ olan, önermenin içeri idir ve önerdi imiz önermenin nesnesi ile olan ili kisinin nasıl olanaklı oldu u ve bunun nasıl denetlenebilir oldu u sorunu a ılmadan, ‘bilgi iddiasının do rulu u’ sorunu da a ılamaz. Bu sorunun ‘uygunluk kuramı’ terk edilmeksizin a ılabilmesi için ‘do ruluk ölçütü’, do ruluk iddiasındaki önermeye a kın olmalıdır. Çünkü, “*do rulayıcı, kendisinden do rulu unun kanıtlanmasının beklenildi i bilgi içeri inden elde edilemez. O nedenle do rulayıcının bu söz konusu bilgi içeri inden ba ımsız, ba ka bir yere ya da kayna a dayanması gerekmektedir*” (Tepe, 2003: 33). O halde, söylenenin hakkında oldu u eye uygunlu unun ötesinde bir ‘do ruluk’ belirlenimi yapılabilmesi olanaklı mıdır?

fadelerin bir özelli i olarak do ruluk anlayı ı, içeri ini dilsel unsurlarla sınırlamak durumunda kalaca ndan, ifadeler ile ifadelerin-ötesi arasındaki ili kiyi açıklayamaz duruma dü mektedir. Oysa, uygunluk kuramı ba lamında do ruluk temelde epistemolojik bir ‘özellik’ de ildir. Sanılar, ifadeler, önermeler ve benzerleri do rulu un ta ıyıcılarıdır demek, onların gerçeklik ile ili kili olduklarını söylemektir. Do rudan ifadenin kendisine baktı ımızda, onu do rulayabilmek için epistemolojik bir eye ya da herhangi bir insana, sosyal gruba ba vuru gerekli de ildir. Önermenin herhangi özel ya da toplumsal durumda epistemolojik statüsü her ne olursa olsun do rulamanın kendisi için bunlara gönderimde bulunmaya ihtiyaç yoktur. Bu tür ihtiyaçları do rulu a birer ko ul olarak yüklemleyen anlayı , do rulu u epistemolojik bir özellik olarak görmekten kaynaklanmaktadır (Alston, 1996: 7).

Örneklendirmek gerekirse, “çimen ye ildir” ifadesinde ifade edilmi olan çimenin varlı ı –varolan çimen- e er ye ilse bu yeterli bir do rulama ko uludur. Çünkü dünyada varolan eylere gönderimde bulunan sözcükler keyfi olarak belirlense de, dilsel ba lamda bir kez sabitlendikten sonra artık onların kar ılıklılı ı gönderimde bulundu u eyledir. Bunun yanı sıra, sahip olunan bütün sanılar (sadece dilsel unsurlar olan önermeler de il) do ruluk de eri ta ıyabilirler. Bu ba lamda tüm sanıların do ruluk de eri kendi ötelinde olan ve belirli yollarla (algı ve dil-içi mantıksal ba lar dolayımında) ba landıkları gerçeklik ile ili kilerinde açı a çıkar. Bu a amadan sonra do ruluk, ‘do ruluk’u nasıl tanımladı ımıza göreli olmayacaktır.

Alston, bu yakla ımını Brand Blanshard’dan yaptı ı bir alıntı üzerinden tartı maya açmaktadır. Buna göre Blanshard ilk olarak uygunluk testinin avukatlı ını u ekilde yapar:

Uygunlu a ba vurmanın olanaklı oldu u yerde yargıları ele aldı ımızda, bunun her zaman böyle bir ba vuru ile gerçekle ti ini fark etti imiz durumlarda üphe kendili inden uzakla ır. ‘Ku kırmızıdır’ yargısını ele alalım. E er bunu birinden duyarsanız, onu nasıl sınersiniz? Bakarsınız ve görürsünüz. E er iddia edilen ile gördü ünüz arasında bir uygunluk varsa, yargının do ru oldu unu söylersiniz; yoksa yanlı oldu unu. Bu, böylesi bütün yargıların do rulu una kendimizi

inandırma yolumuzdur ve uygunluk bizi inandıran eydir (aktaran, Alston, 1996: 88).

Bu argümantasyon u ekilde devam eder: Böylesi bir argümantasyonun olanaklı olmasını sa layan ey, dü üncenin kendisini uyarlaması gereken katı olgular yı nının var oldu unun dü ünülmesidir. Oysa, kar ıt görü e göre argümantasyonun olgu olarak aldı ı ve kullandı ı ey bir ba ka yargı ya da yargılar grubudur. O halde, aslında do rulamay ı sa layan ‘katı olgular’ olarak görülen ve daha önceden temel önermeler olarak ö renilmi /kazanılmı olan yargılar ile belirli bir yargının tutarlılı ıdır. Bu yakla ıma ba lı olarak, Brand Blanshard ‘kırmızı ku ’ örne ine geri döner ve hiçbir ku un sadece duyu verisi ya da duyu verileri koleksiyonu olmadı nı savlar. Buna göre, ‘kırmızı ku ’u algılamak, duyu verilerine anlam ili tirmek, benzerlikleri, farklılıkları kaydetmek ve adlandırmak zemininde, yani dilsel zeminde gerçekleşir. Öyle ki, ‘kırmızı’yı tanımak önemli bir entelektüel ba arıdır; bunun yapılabilmesi için kırmızının kavranması gerekir. Bu da sadece verili olandan ideal sınıflandırmaya (sınıflandırma da dilsel bir etkinliktir) bir *sıçrama* ile gerçekleşir. Brand Blanshard’a göre,

Aramızda, böylesi bir tanımayı [ku u tanımayı] ba aran en cahil insanın bunu yapabilmek için a ırtıcı derecede zengin bir içeri i açması gerekir. Ya ayan organizmalar dü üncesi, ku krallı ı ve onun belirleyici özellikleri dü üncesi, uçu kavramları ve özel bir ses ve belirleyici renkler – bunlar ve di er pek çok kavram tanımlama ile yakından ba lantılıdır ve herhangi birinin eksilmesi ile dü üncemiz karakterinden bir eyleri de kaybedecektir (aktaran, Alston, 1996: 88, 89).

İlk varsayım, verilen ‘ku ’ örne inde, ‘katı ıksız, kaba olguların duyarımıza do rudan verili oldukları ve dü üncenin uygunluk gösterece i katı gerçekli i sa ladı ı’ tezine ba lı olarak ku un bir duyu verisi ya da duyu verileri koleksiyonu oldu unun öne sürüldü üdür. Bu durumda ‘duyu verisi’ kullanımı ola an felsefi anlamına gönderimde bulunuyor demektir: Buna göre duyu verisi, duyuusal farkındalı n, yani dı sal fiziksel nesnelere algılanmasında bir aracı olarak duyuusal özellikleri ve fonksiyonları ta ryan fiziksel olmayan nesnesidir. Bu tanımlı kabul eden ve olguların do rudan farkındalı a duyu algısı içerisinde sunuldu unu dü ünün birisi, bunların duyu verisi hakkındaki olgular oldu unu dü ünmez. Onun için dı sal fiziksel nesnelere duyuusal farkındalı a do rudan verili oldukları. Blanshard’ın esas ele tirisini, uygunluk kuramının olgu olarak kabul etti i eylerin aslında ba ka yargılar ya da yargı grupları oldu u savında aç ı a çıkar. Onun sav ı u ekilde özetlenebilir:

- (1) *Algılamak özsel olarak yargıda bulunmayı içerir. Herhangi bir ey ili kin yargı-öncesi ya da yargı-altı bir duyu algısı yoktur.*
- (2) *Bu nedenle duyu algısı içerisinde (dü üncemize dı sal anlamında) dı sal olgular do rudan sunulmamı tır.*
- (3) *Bu nedenle –yargısal olmayan gerçekli in bir parçası olarak - bir olgu belirlemeyi denedi imizde, zihnin onun yargı ile ‘uygun’ olup olmadı nı görmesinden önce ba ardı umuz tek ey farklı bir yargıya ula maktır* (Alston, 1996: 90).

Bu argümantasyona göre, gerçeklik ile yargı arasındaki kar ıla tırma delili, aslında sadece ve sadece bir yargıyı ba ka bir yargı ile kar ıla tırmaktan ibarettir. Bu döngüye “*sanı çemberi*” adı verilmektedir. Bu durumda, algı yargıları da dahil olmak

üzere bütün yargılar bir yargı sistemi içerisindeki tutarlılıkları ile desteklenebilirler. O halde, bir yargıyı olanaklı kılan, o yargının gerektirdi i ve öncel olarak varsaydı ı di er yargılardır. Bu durum “ku kırmızıdır” gibi yargıların pratik kullanımlarında açık olarak görülmezken, bilimsel kuramlar gibi sistemli yargılar a ında daha açık görülmektedir.

Kar ıt görü , böylesi bir ‘çember’ içerisinde kalmanın nedeninin, yargılara ve öteki dilsel yapılara odaklanılırken, nesnelere kar ı algısal duyarlılı ın gözardı edilmesi oldu unu savlar. Örnekte verildi i gibi, kırmızıyı tanımak, o eyin kırmızı oldu una yönelik bir sanıdır ve her sanı gibi kavramlarla ili kilendirilmi tir. Fakat bu, kırmızının görsel farkındalı ına sahip birinin ya da buna maruz kalan birinin bu kavramı kullanmasının zorunlu oldu unu göstermez. Tersine, birinin kırmızıyı görmek için ‘kırmızı’ kavramına ihtiyacı yoktur. Birisi, kırmızıyı görebilir (ya da gördü ü ey kırmızı olabilir) fakat o ki i kırmızıyı o ekilde tanımayabilir ve hatta bunun için hiçbir kavrama ihtiyaç duymayabilir. Aksi durumda henüz herhangi bir dili ö renmedi i için dilsel ya da kültürel bir cemaate üye olmayan, dolayısıyla da Blanshard’ın ifadesi ile ‘aramızdaki en cahil insanın bile ‘kırmızı bir ku ’u tanınması için sahip oldu u ‘zengin’ kavramsal içeri e sahip olmayan bebeklerin algılarının olmadığı nın söylenmesi gerekirdi. Blanshard algının kavramsal unsuru üzerine yo unla tı ı için dünya ile kurulan algısal ili kiyi kavramsal unsura indirgemekte ve algıya verili olma ya da algısal duyarlılı ı gözardı etmektedir. O halde, Blanshard’ın yargı-öncesi ya da yargı-altı bir duyu olmadığı yönündeki ilk argümanı tartı maya açıktır. Algısal duyarlılı ımıza verili olan ile onun hakkındaki yargımız, o olguya ili kin algısal kavramı olu turmaktadır. Bir ba ka deyi le, gerçekli e dair bir önerme salt yargısal olandan daha çok ey içermek durumundadır. Alston’a göre, dı sal olguları kavramak/tanımak için bütün ‘algısal paket’i kullanırız. Bu ‘paket’ kavramsal-önermesel-yargısal edimle birlikte duyusal farkındalıktır (Alston, 1996: 94). Bu nedenle tüm bunlar bir eylerin algısal duyarlılı ına sahip olmamızı olanaklı kılan fonksiyonlardır; sahip olduklarımızın kendisi de il. Aksini dü ünlemek için algının kendisini algılanan eyle kar ı tırmak gerekir. Bu konuda Searle u ifadeleri kullanır:

Bir a acı gördü ümüzde olup bitenleri bilimsel bir gözle dikkate alırsak, buldu umuz ey udur: A acın yüzeyinden fotonlar yansır, retinadaki görme siniri hücrelerine bu fotonlar hücum ederler ve retinadaki be tabakalı hücreden geçerek bir dizi sinir hüccresinin harekete geçmesine sebebiyet verirler ve beyindeki uyarı ve emir, sinir liflerinin birle ti i noktada sinir hücrelerinden olu an gri kütteden de geçerek beyindeki görme zarına geri dönerler; sonuç olarak bu bir dizi sinir hüccresinin uyarılması beynin derinliklerinde bir yerde görme deneyimine sebep olur. Görme dedi imiz ey neredeyse do rudan do ruya beyinlerimizdeki görme deneyimidir. Buna ‘duyu verisi’, ‘algı’ ya da yakın zamanlarda ‘sembolik betim’ gibi farklı adlar verilir, ancak temel fikir, algılayan ki ilerın gerçek dünyayı görmedikleridir (Searle, 2006: 39).

Algılayan ki ilerın aslında gerçek dünyayı görmedikleri, gördüklerinin kavramlarla belirlenmi algı deneyiminden ba ka bir ey olmadığı görü ü ve algının olu masına neden olanın dı sal dünya olsa da bilinenin kavramsal dünya olabilece i anlayı ı, yukarıdaki gibi görmeye ili kin nedensel bir açıklama verebiliyor olmaktan gerçek dünyanın bilinemez oldu una bir ‘sıçrayı ’tan ba ka bir ey de ildir. Dı dünyanın ba ımsız varlı ına kar ı, duyu verilerinin özneli ine dayalı olan Berkeleyci bir saldırı ile, duyu verilerinin özneli inin kabul edilmesinden, dolaysız duyuyesnelilerinin zihne ba ımlı olduklarını, biz kendilerini görürken de gerçek ve dı dünya

üzerine bilgimizin kayna ı olmadıklarını çıkarsamak geçerli bir çıkarım de ildir (Russell, 1996: 62). A acı do rudan algılıyor olmakla zihinde kavramsal i lemler yapıyor olması arasında bir tutarsızlık yoktur. Yargılar ya da ifadelerin olgular ile bir araya gelemeyecek ya da onlarla ili kileri gösterilemeyecek denli farklı bir ontolojik statüsü oldu u dü üncesi zihin – beden düalizminin devam ettirilmesinden ba ka bir ey de ildir. fadelerin ancak ve ancak ba ka ifadeler ile ili kilendirilebilir, kar ıla tırılabilir oldu u yakla ımı ise dü üncenin sadece dü ünceye uygunluk gösterebilece ini savlayan bir tür idealizme dahil olmak anlamına gelmektedir. Gerçeklik, algısal farkındalık, kavramsal-yargısal-önermesel edimler ve tüm bunların gerçekle ti i fizyolojik süreçlerle birlikte dilde temsil edilebilir hale gelir; bu temsillerin do rulanabilirli i ise yine bu yollar üzerinden yapılacak denetlemeler ile olanak kazanır.

2. Ontolojik Ba lamda Do rulamacı Delil

Gerçekten neyi bildi imiz sorusuna verilen cevaplardan biri, gerçekli i deneyim dolayımında bildi imiz kabulüne dayanarak aslında sadece ‘deneyimlerimizi bildi imiz’ yönünde olmu tur. Ancak bu durumda kar ı kar ıya oldu umuz durum ya ‘bilgi’ adını verdi imiz eyin deneyimlerimizin içeri inin basit raporları ya da deneyim içeriklerimizin ötesine geçen bir eye ili kin raporlar oldu udur. Ancak ikinci cevap benimsendi inde ve bildi imiz eyin deneyimlerimiz oldu u öncülü ile birlikte ele alındı nda, ‘bilgi’ olarak do rulanamayacak iddialar öne sürülüyor demektir; çünkü ilk öncül do rulama i leminin deneyime ba lı olarak yapıldı ını da ifade eder durumdadır. 20. Yüzyıl terminolojisi ile ‘duyu verisi’nin, 17. ve 18. Yüzyıl terminolojisi ile ‘ideler’in ve ‘izlenimlerin’ ötesinde neyi bilebiliriz ya da do rulayabiliriz? Deneyimin gerçekli in kurucusu oldu u iddia edildi inde, realizmden uzakla ılıp idealizm içerisine dü ülmetedir. Di er taraftan bilginin kayna ı olarak deneyimi gösterdikten sonra gerçekli in deneyimin ötesinde oldu unu savlamak da bilginin ‘bilgi’ olmayan temellerinden ya da aslında gerçekli in bilinemez oldu unu ifade etmekten ba ka bir ey olmayacaktır. Searle bu yakla ımın sonucunu u ekilde ifade etmektedir:

1. *Algularla ula abilece imiz her ey, bizim kendi deneyimlerimizin içeri idir.*
2. *Dı dünyaya ili kin iddialarda sahip olabilece imiz epistemik temel, yalnızca algısal deneyimlerimizdir.*
3. *Hakkında anlamlı olarak konu abilece imiz tek gerçeklik, algısal deneyimlerin gerçekli idir (Searle, 2005: 212-215).*

İlk sonuç Alston’un da belirtti i gibi farklı eyleri birbirine kar ı tırmaya dayanmaktadır. “A nesnesini görüyorum” demek “bir çe it görsel deneyim ya ıyorum” demektir. Fakat görsel duyumun görsel algılamanın temel bir ö esi olması, görsel deneyimin algılanan eyin kendisi oldu u anlamını ta ımaz. Algısal bir deneyime sahip olmaktan yola çıkarak algısal deneyimin algının nesnesi oldu u sonucuna ula ılamayaca ı savı, beraberinde deneyime sahip olmanın algılanan eyin ‘orada’ oldu u savı için yeterli bir delil olmadı ını da göstermektedir.

Uygunluk kuramının savunucularına göre, ikinci sonuç, bir temel olması bakımından algısal deneyimi öne çıkarırken haklı olsa da bundan üçüncü sonucun çıkarılması hatalıdır. Çünkü, duyum ifadelerinin kanıtsal ya da epistemik temellerin kendisi oldu u varsayımı bir yanılgıdır. Daha önce de belirtildi i gibi, duyumlara ya da

geni anlamıyla deneyime ili kin bir önerme salt sözel (dilsel) de ildir. Bu önerme duyum üzerinden dilsel olmayan bir varolana gönderimde bulunmaktadır. Oysa önermenin kendisinin temel oldu u yanılığını temele almak, bildi imiz her eyin (ve hatta anlamlı olarak üzerine konu abilece imiz her eyin) belirli bir kavramsal emanın nüfuz etti i –belirledi i- deneyim ile olu turulmu temsillerimiz oldu u ve bu temsillerin temsil ettikleri eye uygunlu unun, temsillerin ve kavramsal emanın ötesine geçilerek denetlenemeyece i sonucunu do urur:

Öncül: Herhangi bir bili sel durum, bir takım bili sel durumların parçası olarak ve bir bili sel sistem içinde ortaya çıkar.

Çıkarım 1: Bütün bili sel durumlar ve sistemler ile bilmek için kullandıkları gerçeklik arasındaki ili kiyi incelemek için onların dı na çıkmak imkansızdır.

Çıkarım 2: Hiçbir bili asla bili ten ba ımsız olan bir gerçekli in bili i de ildir (Searle, 2005: 217).

Bu tür bir çıkarımda, bütün bili sel durumların bir bili sel sistem içerisinde gerçekle mesi olgusundan, basitçe bütün bili in, bili ten ba ımsız bir gerçekli in do rudan bili i olamayaca ı çıkarımına varılamaz. Bir ba ka deyi le, herhangi bir bili sel sistemin, gerçekli i belirli bir yönden (perspektiften) yansıtıyor olması, onun gerçekli i yansıtmadı ı anlamını ta ımamaktadır. Bu, bir eyi yansıtmak için pek çok aynanın pek çok farklı açığa yerle tirilebilir olmasından, o eyin varolmadı ı sonucuna ula maya benzemektedir. Oysa, aynı metafor üzerinden devam edecek olursak, ‘ayna’nın yansıtıcı özelliklerinin belirlenmesi ile onun yansıtı ı eyin özelliklerine de ula ılabilir. Bu anlamıyla ‘Ayna’nın (dilsel ifadenin) yansıtıcı özelliklerinin incelenmesi epistemolojinin konusudur; bu alanda aynalar üstü bir Tanrısal bakı a - insan ötesi bir varlı a dönü me özlemi dı nda - ihtiyaç yoktur. O halde, böylesi bir bakı ın imkansızlı na dayanılarak aslında ‘bakılacak’ bir eyin de olmadı ı sonucuna varmak geçerli bir çıkarım de ildir.

Görülece i üzere ‘do rulamacı delil’ ba lı ı altında, uygunluk kuramının ‘do rulanması’ için dı dünyanın varlı ı ve ula ılabilirli ine ili kin tartışılmalı izlenen ilk yol, epistemoloji kökenli çürütme giri imlerinin güçsüzlüklerinin ortaya koyulması biçimindedir. Bu, bir anlamda ‘çürütmenin’ çürütülmesidir. ‘Temsil’ dü üncesinin kendisi, temsil edilen ya da temsil edilebilir olan bir eyi varsaymak durumundadır. Bundan dolayı, ‘temsiller’den ba ka bir gerçeklik yoktur demek ‘temsil’ dü üncesinin reddedilmesinden ba ka bir ey de ildir. Bu temsillerin gerçeklikle örtü üp örtü medi i sorunu, ba ka bir deyi le, dı dünya ile örtü me veya örtü meme ile ilgili herhangi bir soru zaten bu iddianın örtü üp örtü emedi i bir dünyanın varlı ını varsayar. Temsillerin dı dünya ile örtü medi i ya da örtü emeyece i yönündeki bir iddia ise, temelde yine bir uygunluk dü üncesini esas almaktadır: “*Temsiller gerçeklik ile örtü mezler*” savının örtü tü ü bir gerçeklik. Bu sav çevresinde olu turulan bir epistemolojik kuram, e er böyle bir örtü meyi savlayan bir kuram ile aynı ey üzerine iddialarda bulunmuyorsa, yani kendi kuramsal çerçevesi dı nda kalan, bu çerçevenin olu turdu u ‘ayna’da yansıyan ba ımsız bir gerçeklik söz konusu de ilse, neden kar ıt savı çürütme ihtiyacı duymaktadır? Kuramdan ba ımsız olan ve iki kuramın da konu edindi i ey ‘aynı’ de ilse, iki kuram neden kar ıttır? O halde, dı sal gerçeklik herhangi bir kuram de il, bir kurama sahip olabilmenin ön ko uludur. Bu ba lamda dı sal gerçeklik “*eylerin nasıl olduklarına ili kin bütün temsillerden ba ımsız olarak, oldukları eyi olmalarının*

bir yolu bulundu u tezidir” (Searle, 2005: 227). Böylelikle, uygunluk kuramını savunanlar dı gerçekli in ne oldu u konusuna girmeden, onun varlı ının çürütülemez oldu unu göstererek bunun ‘a kın bir delil’¹ oldu unu ortaya koymaya çalı ırlar. Bunun ötesinde, özellikle temsillerden ba ımsız bir dünyanın varlı ına ili kin bir delil istendi inde naif realisttin yapaca ı ey ‘ellerini göstermek’ten ibarettir:

(...) örne in, u an insanın iki elinin varlı ını kanıtlayabilirim. Peki nasıl? ki elimi kaldırarak ve sa elimle belli bir i aret yaparken ‘elin birisi burada’, sol elimle belli bir i aret yaparken de ‘di eri de burada’ diyerek. Ve e er ben bunu yaparak ve yalnızca bu yolla bile dı sal eylerin varlı ını kanıtarsam, bunu birçok farklı yollarla da yapabilece imi de hepimiz anlarsınız. Örnekleri ço altmaya gerek yok (Moore, 1962: 144).

3. Pozitivizm Ba lamında Hempel ve Sınırlandırma Ayracı Olarak ‘Do rulanabilirlik’

19. Yüzyılda pozitivizm olarak adlandırılan dü ünçe biçimini ilk kez sistemle tiren Auguste Comte, tarihin ileri evresi olan pozitif evreyi tanımlarken u ifadeleri kullanır:

Son olarak pozitif halde, mutlak kavramları elde etmenin imkansızlı ını kabul eden insan zihni, kendini, yalnızca, iyi düzenlenmi akıl yürütmenin ve gözlemin kullanımıyla, fenomenlerin gerçek yasalarını yani onların de i mez art arda geli ve benze im ili kilerini ke fetmeye adanmak için, evrenin ba langıcını ve yöneldi i yeri aramaktan ve fenomenlerin asıl nedenlerini ö renmeye çalı maktan vazgeçer. u halde, kendi gerçek sınırlarına indirgenmi olguların açıklanması i i, bundan böyle artık, bilimin ilerleyi inin gitgide sayısını azaltmaya yöneldi i çe itli özel fenomenlerle kimi genel olgular arasındaki bir ili kiden ba ka bir ey de ildir (Comte, 2001: 33) [vurgu bana ait].

Görülece i üzere pozitivizm kendisine nesne olarak olguları belirlemekte ve onun ötesini bilme iddiası ta ımayan bir bilgiyi esas almaktadır. Bu bilginin temel özelli i, olgulara ili kin olması ve konu edindi i olguyu açıklamasıdır. Bu açıklama modeli, özel fenomenlerle genel olgular arasında ili kiler kurmak ve bu ili kileri önermeler biçiminde ifade etmekten ibarettir. Di er bir deyi le, bilimsel açıklama artık fenomenlerin ötesinde bulunan temel nedenlere dayalı metafizik bir açıklama de ildir. Comte’un bilimsel bilgi için koymu oldu u bu hedefi Hempel de aynen benimser. Ona göre de, “do a bilimlerinin ba lıca amaçlarından biri fiziksel dünya fenomenlerini açıklamaktır” (Hempel, 1966: 47). Bununla birlikte, bilimsel açıklama karakteristik özellikler ta ımakta ve bu özellikleriyle ‘sözde açıklama’lardan ayrılmaktadır. Bu belirleyici özellikler, bilimsel açıklamanın iki sistematik ko ulu kar ılması sonucu aç ı çıkmaktadır. Bu ko ullar, *açıklayıcı uygunluk ko ulu* ve *sınanabilirlik ko uludur* (Hempel, 1966: 48).

Açıklayıcı uygunluk, açıklamanın, fenomenin açıklandı ına dair güçlü bir inanç do uracak bir zemin olu turabilmesi anlamına gelmektedir. Bu zemin, fenomenler arası ili ki kurulurken ya da Comte’un ifadesi ile özel bir fenomen ile genel bir olgu arasında

¹ Kuram içi olmamak anlamında a kın bir delildir; buna göre herhangi bir kuramın ‘kuram’ olması için gerekli olan önvarsayım kuramdan ba ımsız gerçekliktir.

kurulacak ilikide uygunluğun gözetilmesidir. Örneğin, Jüpiter'in uydularının var olamayacağı, insan yüzünde yedi pencere olması (burun delikleri, gözler, kulaklar, ağız), doğada yedi maden bulunması gibi örneklere dayanılarak yedi sayısına 'keyfi' bir önem atfedip gök cisimlerinin sayısının yediyi geçemeyeceği savına dayanılarak açıklanırsa, bu açıklama ilk olarak 'açıklayıcı uygunluk' kavramını tanımladığı için 'sözde' olacaktır. Bu açıklama 'sözde açıklama'dır, çünkü insan yüzünün yapısı, madenler ve gök cisimleri arasında bir ilikikurmakta, fakat bu ilikinin açıklanan olguyla uygunluğu gösterilememektedir. Diğer bir deyişle bu 'sözde açıklama', gök cisimlerine ilikin bir olguyu açıklamak için başvurulan alanlar ya da olgular arasında açıklamanın uygunluğuna dair ilikilevsel ilikiler kuramamaktadır. Böyle bir ilikinin kurulamaması, açıklanan fenomenle açıklayıcı önerme arasındaki uyumsuzluğu göstermektedir.

Sınanabilirlik kavramı, ilk kavram ile bağlantılı ve onu tamamlayıcı niteliktedir. Bir açıklamanın bilimsel olabilmesi için, açıklamanın empirik olarak sınanabilir olması gerekmektedir. Hempel'in empirik sınanabilirlik olarak ifade ettiği kavram, açıklayıcı önermenin *doğrulanabilirlikten* başka bir deyişle, bu sınanabilirlik ve doğrulama, açıklayıcı önermenin açıklanan fenomene empirik bağlantı ile olumlanmasıdır.

Hempel bu açıklama modelini Toricelli deneyi ile örneklendirir (Hempel, 1966: 50). Buna göre, yaklaşık bir metre uzunluğunda olan bir ucu kapalı cam borunun içi tamamen civa ile doldurulduktan sonra, boru ters çevrilerek içi civa dolu üzeri açık bir kabın içine bırakıldığında civanın bir bölümünün kaba boşaldığından belirli bir miktar civanın sabit kaldığı gözlemlenir. Bu durumda borudaki civanın yüksekliği 76 cm olarak ölçülmüştür. Civanın tamamının kaba boşalmasını nedeni, üzeri açık kabın üzerindeki hava basıncı ile civa basıncının dengelenmesidir. Deney sayısı mümkün olduğu kadar artırıldı ve farklı genliklerde borular kullanıldığında yüksekliğin sabit olarak 76 cm'de kaldığı gözlemlenir. Böylelikle deney mümkün olduğu kadar yinelenerek ve bu yinelenen olguların her zaman açık olmak üzere tümevarım yoluyla bir yasaya ulaşılmıştır. Bu yasa hava basıncı ile civa basıncı arasında kavramları bağlantılı sabit bir ilikikurmaktadır. Açıklanması gereken olgu, deniz seviyesinden yükseldikçe civa seviyesinin düşmesi fenomenidir. Bu fenomenin açıklanması, tümevarım ile ulaşılmış yasaya dayalı olarak ortaya koyulur. Buna göre, deniz seviyesinden yükseldikçe, bu yükseklikle orantılı olarak civa seviyesi düşmektedir. Deniz seviyesinde yapılmış deney ve gözlemlerle ulaşılan yasaya göre bu durum, yüksekliğin artmasıyla hava basıncının düşmesi olarak açıklanır. Kabın açık bölümünün üzerine etki eden hava basıncının düşmesiyle daha fazla civa kaba boşalmakta ve böylece kapalı borunun içindeki civa miktarı azalmaktadır.

Görülebileceği üzere bu deneyde örneklenen modelde, öncelikle tümevarım ile ulaşılmış ve düzenli empirik bağlantıları (civa seviyesi ile hava basıncı arasındaki bağlantı) ifade eden genel yasaya bağlantılı olarak belirli bir özel fenomen (deniz seviyesinden yükseldikçe civa seviyesinin düşmesi) açıklanmaktadır. Hempel bu genel yasaya, *kapsayıcı yasa* ve bu tür yasalara bağlantılı açıklama modeline de *tümdengelimsel-yasal açıklama* (deductive-nomological explanation) adını vermektedir (Hempel, 1966: 51). Bu açıklama modeli, bilimsel açıklamanın sağlaması gereken iki kavramı da yerine getirmektedir.

Hempel'in *tümdengelimsel-yasalı* açıklama modelinde bilimsel açıklamanın iki karakteristik özelliğinin yanı sıra diğer bir vurgu da açıklamada özsel bir role sahip olan *yasa* kavramına yapılmaktadır. Yasa, farklı empirik fenomenler arasında düzenli bağlantılar öne süren ifadedir. Saptanan bağlantının düzenli olması, bir bağlantıya deyinle belirli koşullar altında sürekli gözlemlenebilir olması, yasanın evrensel önerme formunda ifade edilmesini gerektirir. Buna göre bir yasa, "*nerede ve ne zaman olursa olsun belirli bir F türünden koşullar gerçekleştiğinde her zaman ve istisnasız olarak G türü koşullar açığa çıkar*" (Hempel, 1966: 54) biçiminde ifade olunur. Fakat bu ifade biçimi bir yasa için yeter-koşullar değil, gerek-koşuldur. Çünkü tesadüfi genellemeler de aynı form içerisinde ifade edilebilirler. Örneğin, "*A kutusunun içerisindeki tüm taşlar demir içerirler*" gibi bir ifade de belirli bir kutudaki taşları kapsadığı için evrensel formdadır. Bu anlamda tesadüfi bir genelleme ile bir yasayı birbirinden ayıran en önemli özellik, yasanın öngörü gücüdür. Hempel'in örneği ile, "*bütün parafinden yapılmamış mumlar kaynayan suda erirler*" gibi bir ifade bir yasa önermesidir. Hempel'in modeline uygun olarak adım adım gidilecek olursa, ilk olarak tekrarlanan ve gözlemlenen deneyler sonucu parafinin 60°C'de sıvılaşması, suyun 100°C'de buharlaşması sonucuna ulaşılmıştır. Gözlemlenen fenomen suyun buharlaşması bağlantıdır. O halde, suyun ısısının en az 100°C olduğu sonucuna ulaşılabileceği ya da doğrudan empirik yollarla bu belirlenir. O halde, sonuç olarak bu koşullar altında her nerede ve ne zaman parafinden yapılmamış mum suya atılırsa katı halden sıvı hale geçecektir, çünkü ortam ısısı parafinin erime derecesinin üzerindedir. Oysa, demir içermeyen bir taş A kutusuna atıldığında demir içermeye bağlantılamayacaktır. Bu nedenle "*A kutusunun içerisindeki tüm taşlar demir içerirler*" ifadesi aynı koşullar altında (A kutusu içerisinde olmak) henüz gözlemlenmemiş olguları içermeyeninden bir yasa değil, tesadüfi bir genellemedir. Yasanın karakteristiği olan öngörü gücüne bilim tarihi içerisindeki en güzel örnek, henüz empirik olarak saptanmadan önce Newton'un çekim yasası uyarınca varlığı ve konumu tespit edilen Neptün gezegeninin keşfidir. Fakat önemle vurgulanmalıdır ki, Neptün gezegeninin empirik olarak tespit edilmeden önce yasanın öngörüsü sınanmamış durumdadır. Ancak empirik *doğrulama* sonucunda süreç tamamlanmış olmaktadır.

Yasanın diğer özelliği, niceliksel ifadeleri kapsamı ya da doğrudan niceliksel ifade yapısında olmasıdır. Özellikle doğa bilimlerinde ifade olunan yasalar niceliksel yapıdadır. Diğer bir deyişle, doğa bilimlerinin yasaları fiziksel sistemlerin farklı niceliksel özellikleri (zaman, mesafe, hız vb) arasında matematiksel bağlantılar kurar. Niceliksel ifadeler ya da niceliksel ifade formu pozitivizmin tüm bilimler için bir ideal olarak ortaya koyduğu *kuramsallaştırma* hedefi için önemli bir adımdır. Bir bilim, yasalarını niceliksel ifadeler formunda öne sürebildiği oranda kuramsallaştırılmıştır.

Niceliksel ifadeler enerji, kütle ve ışık hızı gibi değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için $E=mc^2$ gibi kapsayıcı bir yasanın formülleştirilmesinde kullanılabilen *olasılıklı açıklama modelinde* de kullanılır. Hempel'e göre, bilimsel açıklamaların tamamı keskin bir evrensel forma dayanmak zorunda değildir. Bununla beraber bilime konu olan nesnelere bir kısmı böylesi bir evrensel forma izin vermeyecek yapıdadır. Yine Hempel'in örneğine bağlantı vuracak olursak, kızamık hastalığına yakalanmış bir insanla aynı ortamı paylaşan diğer bir insanın hastalığına yakalanması kesin olarak ifade edilebilir değildir. Temas ve bulaşma arasında bir ilişki kurulabilir olsa da, bu ilişki tam kesinlik düzeyinde ifade edilemez. Bu gibi durumlarda

söz konusu olan bilimsel ifadeler *olasılıklı yasalar* olarak adlandırılmaktadır (Hempel, 1966: 58). Olasılıklı yasalara bağlı açıklamalar tümdengelimsel kesinlik içermezler. Bunun yerine *neredeysse kesin* ya da *yüksek olasılıklı* olarak nitelendirilirler.

Olasılıklı ifadelere örnek olarak eklenebilir: *U Deneyi* aynı boyutta ve kütlede fakat farklı renklerde toplarla dolu bir torbadan her seferinde bir top çekilmesi olarak kurgulanmıştır. *B* torbadan beyaz top çekme olasılığını sembolize ediyorsa ve torbadaki 1000 toptan 600'ünün beyaz olduğu biliniyorsa deneyin olasılıklı sonucunun ifadesi, $O(B, U) = 0.6$ şeklindedir.

Aynı sayılar korunarak fakat bu kez kırmızı topların beyazların üzerine yerleştirildiği *U'* deneyinde, özellikle empirik sonuçları etkileyecek biçimde koşullar değiştirilmiştir. Bu durumda soru, deneyin olasılıklı sonucunun değiştirilip değiştirilmediği ilidir. Çünkü matematiksel olarak beyaz top çekme olasılığı halen 0.6'dır. Oysa bu yeni deneyde temel alternatifler aynı derecede muhtemel değildir. Benzer bir biçimde doğada aynı derecede muhtemel temel alternatifler bulunmaz. Bir benzetim yapılacak olursa, doğada sayıları beyazlardan az olan kırmızı topların beyazların üzerine yerleştirilip olmaması kontrollü bir deneyin rahatlıkla tespit edilemez. Bu durumda doğaya her yönde kırmızı top ile karşılaşılması durumundan, doğanın kırmızı toplardan oluştuğu sonucuna sıçramak yanıltıcı olacaktır. Hempel'e göre, bilim doğaya yöneldiğinde, uzun süreli tekrarlanan deneyler (tümevarım) sonucu temel alternatifler ve bunların açığa çıkma sıklıklarının göreceli sıklıkları belirlenmektedir. Bilimin olasılıklı yasaları da temelde tümevarıma dayalı olan göreceli sıklığa dayanmaktadır. Tümevarımın açıklığından dolayı aynı derecede muhtemellik ya da yüksek derecede muhtemellik varsayımları fenomene ilişkin empirik veriler içinde her zaman düzeltilmeye açıktır. Diğer taraftan, kapsayıcı yasalarda olduğu gibi olasılıklı yasalarda öngörü güçleri oranında doğulanır ya da yanlılanırlar. Öyle ki, istatistiksel olasılık önermeleri formundaki bilimsel önermeler ya da hipotezler, ilgili sonucun uzun soluklu göreceli sıklığının incelenmesiyle sınanırlar. Önermenin ya da hipotezin ortaya koyduğu (öngördüğü) olasılık ile gözlenen sıklık yakınlıkça önerme/hipotez doğulanır. O halde, olasılıklı önermeler formunda ifade edilen açıklamaların da bilimsellik ölçütü temelde sınanabilir olmalarıdır. Empirik zeminde tümevarım ile elde edilen yasaların öngörülerini yine empirik sınamayla doğulanmaktadır. Bir başka deyişle, olasılıklı yasalar, yasaya bağlı olarak dile getirilen ifadenin gerçekliğe uyma olasılığını öne sürme önerme formlarıdır. Bu olasılığın sınanması sonucu elde edilen empirik veriler gerçekliğe uygunluk oranının ölçütü konumundadır.

Olasılıklı ifadelerin yasa düzeyinde kabul edilebilmeleri için gözlemlenen sıklık ile ifadenin ya da hipotezin öne sürdüğü (öngördüğü) oran arasındaki sapmanın kabul edilebilirlik eşiğinin belirlenmesi bilim felsefesi açısından problemlidir. Hempel, belirlenen standartların belirlenmesi ve araştırmanın amaçlarına göre değerlendirilebileceğini ifade etmekte beraber, hipotezin kabulü ya da reddinin pratikte yaratacağı değişikliklerin göz ardı edilmemesi gerektiğini öne sürmektedir (Hempel, 1966: 65). Örneğin, bir alanın deney alanında açığa çıkan alaya bağlı ölüm sonucu, oranı ne kadar düşük olursa olsun bu alanın işe yararlılığını öngören hipotezin yanlılanması anlamına gelebilecektir. Oysa başka bir alanda, daha önce kullanılan benzetime başvuracak olursak, 'beyaz toplar'ı öngören fakat sonuç olarak yüksek oranda 'kırmızı toplar'la karşılaşan bir hipotez, belirli koşullar altında empirik araştırma

olana ı (bir ba ka deyi le empirik do rulanabilirlik olana ı) açık oldu u sürece ara tırmasına devam edebilecektir. E er bir gün öngördü ü görelî sıklıkla 'beyaz toplar'a ula abilirse hipotez do rulanmı olarak kabul edilebilecek ya da öngöremedi i fakat deneyler ve gözlemlerle tespit etti i görelî sıklı a göre kendisini revize edecektir. Fakat, bir hipotez sınanabilirlik özelli ini ta ıdı ı sürece böylesi bir olana a potansiyel olarak sahipken, bilim etkinli i içerisinde bu hipotezin sınanmasına kaçınıcı deneyden sonra son verilece i ya da kabul edilebilirlik (do rulama) için belirlenecek öngörü ile empirik veriler arasındaki yakınlık oranının ne olması gerekti ine ve bu standartların belirlenmesinin ya da belirlenme sürecinin bilimselli ine ili kin sorular tartı maya açıktır. Fakat Hempel ba lamında pozitivizm için esas konunun, bir hipotezin (özellikle olasılıklı ifadeler öne süren bir hipotezin) kabulü ya da reddi için belirlenecek bu tarz standartlar olmadı ını, daha ba ta o hipotezin bilimsel olarak kabul edilmesi için kar ılaması gereken ko ulların belirlenmesi oldu unu belirtmek bu çalı manın sınırları açısından yeterli olacaktır. Pozitivizm için temel mesele bilimsel olan ile bilimsel olmayanı birbirinden ayırabilecek sınırlandırma ayracını belirleyebilmektir. Hempel ba lamında bu sınırlandırma ayracı 'sınanabilirlik' ya da 'do rulanabilirlik' olarak öne çıkmaktadır.

4. Hempel'e Göre Bilimsel Kuramlar ve Kuram-ıçî (çsel) İlkelerin Uygunluk Kuramı Ba lamında Ele Alınması ve Kuramların Bilimsel Açıklamada Oynadıkları Rol

Hempel'in ve bu ba lamda pozitivizmin kuramları ele alı ı, bu çalı manın ilk bölümlerinde tartı lan uygunluk kuramının ontolojik boyutu ile yakından ili kilidir. Hempel'e göre, bir sınıf fenomen üzerine çalı malar, empirik yasalar formunda ifade edilebilen düzenli bir sistem açı a çıkarıyorsa, bu sistemsel açıklamaya kuram adı verilir. O halde, kuramlar do adaki düzenlilikleri açıklamayı ve genellikle de fenomenin daha do ru ve daha derin anla ılabilmesini hedeflerler. Kuram, fenomenin arkasında ya da temelinde yatan eylerin (varlıkların ve süreçlerin) açı a vurulu udur. Bu ba lamda, kuramın daha önce ke fedilmi empirik düzenlilikleri açıklayabilmesi ve gelece e ili kin benzer düzenlilikleri öngörebilmesi anlamında, fenomenin arkasında yatan eylerin ve süreçlerin kuramsal yasalar ya da ilkeler tarafından belirlendi i varsayılır (Hempel, 1966: 70). te tam bu noktada pozitivizm, bilimler için bir ideal olarak belirledi i kuramsalla ma hedefi ile deney ve gözleme konu olmayan eyleri metafizik olarak adlandırıp bilimin ve anlamlılı ın dı ma atma tutumu arasında bir gerilim ya amaktadır. Çünkü, bilimler kuramsalla tıkaç empirik verilerle *do rudan* ba ı kaybetmekte, di er bir deyi le empirik düzeyden uzakla maktadırlar. Bununla birlikte kuramlar bilimsel açıklama için vazgeçilmezdirler. Fenomenin anla ılması, ara tırma alanında empirik yasaların tesis edilmesiyle ba lar. Kuram, bu tür bir anlamada derinle ilmesinden ba ka bir ey de ildir. Bu derinle meyle, farklı fenomenler arasında sistematik düzenlilikler önerilir ve bu düzenlili in altında yatan temel yasanın ifadesi olarak tek biçimlili in izi sürülür. Örne in, Kepler'in yasaları gezegen yörüngelerine ili kin yakla ık sonuçlar vermekteyken, bunun neden böyle oldu u ancak Newton'un kuramı ile açıklanabilmî tir. Kepler'in yasaları Güne ve gezegen arasındaki ili kiyi açıklarken öngöremedi i sapmalar açı a çıkmı tır. Newton '*gravitasyon*'a dayalı olarak kütleli olan her cismin di er nesnelere belirli bir çekim uyguladı ını öne sürmü ve

sadece Güne ile gezegenler arasındaki ilişkiyi değil, belirli bir gezegene etki eden diğer gök cisimlerinin de çekim güçlerinin hesaba katılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Sadece empirik yasalar düzeyinde kalmak, yaklaşık sonuçlar elde etmekten öteye gidememekte ve bilimin en önemli özelliklerinden biri olan öngörü gücünü zayıflatmaktadır. Oysa fenomenlere kuramsal yönelim daha uygun ve dakik sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda, doğa bilimleri, barışımızı tanıdık empirik düzeyin altına inmesiyle kazanmıştır. Fakat, kuramlar böylesi başarılar gösterirken diğer taraftan deney ve gözleme konu olmayan önelere gönderimde bulunan terimler içermektedirler. O halde karşılıklı kalınan sorun, yüksek kuramsallaştırma düzeyinde bilimsel olan ile metafizik olan arasındaki farkın nasıl ortaya koyulabileceğidir.

Hempel'e göre, bilimsel bir kuramın formüle edilmesinde kullanılan iki tür ilke vardır. Bunlardan ilki, kurama özgü olan temel öneleri, süreçleri ve bunların uydukları varsayılan kuramsal yasaları belirleyen içsel ilkelerdir (*internal principles*). İkinci tür ilkeler ise kuram tarafından öne sürülen (tanımlanan) öneleri ve süreçleri tanımlanan ve kuramın açıklamayı hedeflediği empirik fenomenlerle nasıl ilişkilili olduklarını gösteren köprü ilkelerdir (*bridge principles*) (Hempel, 1966: 72). İçsel ilkeler kurama özgü ve onun tarafından varsayılan eylemler ve süreçlere ilişkindirler ve bunlara gönderimde bulunan kuramsal kavramlarla (*kuramsal gözlemlenemezler*) ifade edilirler. Fakat bu kuramsal ilkelerin, bilimselliğin koşulu olan sınanabilirliğin konusu olabilmesi için önceden tanımlanan, deney ve gözleme konu olabilen ya da olabilecek eylemlerin terimlerinde ifade edilebilmeleri, bir başarıya nasıl gözlemlenebileceğimizi ve ölçebileceğimizi bildiren eylemlerin terimleri (*deneysel gözlemlenebilirler*) ile ilişkilili içinde olmaları gerekmektedir. Bu gereksinimi sağlayan ilkeler köprü ilkelerdir ve onlar olmaksızın kuramın açıklayıcı gücü olmayacaktır. Çünkü bilimsel açıklama, daha önce ifade edildiği gibi uygunluk ve sınanabilirlik koşuluyla kurulamaz. Bununla beraber, köprü ilkeler her zaman *kuramsal gözlemlenemezler* ile *deneysel gözlemlenebilirler* arasında bağlantı kuramazlar. Bazı durumlarda iki farklı *kuramsal gözlemlenemez* arasında da bağlantı kurulabilir. Fakat bu durumda, bağlantı kurulmuş kavramın daha önce kabul edilmiş bir kurama ait olması ve o kuramın gözlem ve ölçümleriyle de bağlantılandırılabilmesi gerekmektedir. Böylelikle bir kuramın doğrulanabilirliği, başarı bir kuramın ve onun kapsadığı deneysel gözlemlenebilirler dolayımında yapılabilmektedir. Böylelikle bir kuramın bilimsellik ölçütü olarak kendi terimleri üzerinden doğrulanabilirlik koşulu yitilmiştir.

Hempel ile pozitivistizmin doğrulanabilirlik ilkesi yitilmiştir fakat terk edilmemektedir. Kuramların bilimsellik koşulu, empirik dünya ile başarı kuramlar üzerinden de olsa temas edebiliyor olmasıdır. Bu temasın derecesi, kuramın ortaya koyduğu eylemlerden, süreçlerden ve bunları idare ettiği varsayılan yasalardan türetilen sonuçların uygunluk ve hassaslık derecesiyle orantılıdır. Örneğin, Newton kuramı hareket ve çekim yasalarıyla açıklanan belirli varsayımlar içermekte, bu varsayımlara başarı olarak verilen bir kütlede ve konumdaki fiziksel bir nesnenin diğer nesnelerin hızlarını, konumlarını nasıl etkileyeceğini yüksek hassaslık derecesinde öngörebilmektedir. Bu öngörüler deney ve gözleme açıktır; çünkü konum, hız, kütle gibi gözlemlenebilir ve ölçülebilir durum ve süreçlere gönderimde bulunmaktadır. Öngörülerin empirik tespiti kuramın başarılarını gösterecektir. Fakat bu hassaslık derecesi ne kadar arttırılırsa arttırılsın, kuramsal terimlerin gönderimde bulunduğu kuramsal nesnelerin (*kuramsal gözlemlenemezler*) varlıklarıyla ilgili bir çıkarıma izin verip

vermedikleri konusu sorunsal olarak kalmaktadır. Örneğin, ‘atom adı verilen kuramsal nesnelere doada aktüel varlığına sahip midirler?’ sorusunun olumlu yanıtı atom kuramının baarılarına dayalı olarak verilebilir mi? Bertrand Russell da benzer bir baalamda *katı veriler* olarak adlandırdığı ve *eleştirici düüncenin eritici etkisine dayanabilen veriler* olarak tanımladığı duyunun tikel olgularından, onların doında bir şeyin varoluşunun çıkarılabiliyor olup olmadığını sorgular. Ona göre, “*do rulum, her zaman, beklenen bir duyuy-verisinin do ması demektir*” (Russell, 1996: 77). Kuramsal bir ilkenin do rulanması, onun öngördüğü bir empirik verinin açıklanması ise bu geçerli ve tutarlı bir yaklaşımdır. Fakat, etkilerinin de il de do rudan kendisinin gözlemlenemediği kuramsal şey ya da sürecin varlık statüsü ne olacaktır? Bu, sorgulama –do rulamacı delil arayışı- baalamındaki esas soru, “katı verilerimiz doındaki herhangi bir şeyin varlığı bu verilerden çıkarımla öne sürülebilir mi?” sorusudur.

Hempel baalamında pozitivizmin yanıtı, kuramsal açıklama ile ontolojik gerçeklik görünümünün ayırımının temellendirilemeyeceği ya da bilimsel açıklama modeliyle böylesi bir ontolojik görüşün karıtılmaması gerektiğidir. Kuramsal açıklama ne tanıdık şeylerin (empirik gerçekliğin) ‘gerçekten orada olmadığını’ göstermeye çalışır ne de böyle bir sonuç do urur. Atom kuramı, maddenin katı ve sert bir cisim olarak varlığını ortaya koymaz. Aksine, makro düzeydeki özelliklere neden olan mikro süreçleri açıklanmaya çalışır. çerdiği köprü ilkelerle, esas olarak açıklamaya çalıştığı makro düzeyle baını korumaya devam eder (Hempel, 1966: 78). Baını koştugu noktada metafizik baılayacaktır. Fakat salt gözlemlenebilir fenomen düzeyinde kalındıkça açıklayıcı genel yasaların formüle edilebilmesi olanaksızdır. Bilim ve ona baılı olarak da bilimsel açıklama ilerlemesine devam edebilmek için gözlemlenebilir fenomen düzeyiyle baını koparmadan, bu düzeyin derinliklerine inmek zorundadır.

Sonuç

Bu çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği gibi, bilgi ile nesnesi arasında bilginin niteliğinin belirleyici bir ilik olduğu düüncesi Platon’dan bu yana epistemolojinin temel kabullerinden biri haline gelmiştir. Buna göre, özellikle Antik Yunan düüncesinde ontolojik dermezlik arayışı, bilginin temel niteliği olan ‘do ruluk’ kavramını da görelilikten uzaklaştıracak biçimde belirlemiştir. Nesnesine uygun olan bilginin, nesnesinin gereği olarak dermez ve her zaman için do ruluğunu taıması beklenmiştir. Bu yaklaşım, bilgi için sağlam bir zemin arayıştır. Benzer bir kaygı, modern felsefe ile birlikte Varlık terimlerinden Özne terimlerine kayarak, özne temelli bir kesinlik arayışına dönüşmüştür. Amaç, bilgi için temel oluşturabilecek sağlam zemini bu kez öznedeki tesis edebilmektir. Böylelikle Platoncu anlamda aşkın bir dünyadan öznenin zihnine taşınan idealar, do dünün bilgisinin de temeli konumuna getirilmiştir. Modern felsefede bu ideaların zihne nasıl geldiği tartışılması baalamında, ideaların do dündeki nesnelere ait niteliklerin deneyim sonucu zihne yansıtılması ya da deneyime uygun izler bırakılması sonucu kazanıldığı ve deneyim öncesi zihnin hiçbir ideaya sahip olamayacağı temel kabulü ile modern felsefenin önemli bir kanadını oluşturan empirizm açıklanmıştır. Empirizm için de do rulu un ölçütü deneyimle ulaşılan do dünya ile yine deneyim ile elde edilmiş idealara

gönderimde bulunan dilsel ifadelerin uygunlu duur. Görülece i üzere, iki kutuplu bir ili kiyi temel alan uygunluk kuramı Antik Yunan'da oldu u kadar modern felsefede de 'do ruluk'un tanımı ve belirlenmesi için önceliklidir.

Do ruluk, ifadenin (önermenin) gerçekli e uygunlu u biçiminde iki kutuplu olarak tanımlandı nda, do rulu un hangi araçlarla ya da yöntemlerle denetlenebilece ine, bu araç ve yöntemlerin ne kadar güvenilir olduklarına ya da nasıl haklılandırılabilirlerine ili kin sorular, felsefi anlamda do ruluk ölçütü sorununa ve ölçütün belirlenmesine öncel olarak 'gerçeklik'in ne'li i problemine neden olmu tur. Bu anlamda, uygunluk kuramını örtük ya da açık olarak kabul eden her epistemolojik yakla ım, temelde ontolojik olan bir 'gerçeklik problemi' ile de yüzle mek durumundadır. Bu nedenle, 'güncel' pozitivist yakla ım örtük olarak 'geleneksel' 'gerçeklik problemi' sorununu da içerisinde ta ır. 19. yüzyılda pozitivism kendisine öncelikli konu olarak bilgiyi, özeld e ise 'bilimsel bilgi'yi aldı nda, temelde 17. – 18. Yüzyıl empirizm akımının temel kabullerini ve problemlerini de devralmı olmaktadır. Bir anlamda 18. yüzyılda bilgi anlayı ndaki de i ime de ba lı olarak felsefeden ba ımsızla an ve kendi yöntemini belirleyen bilim etkinli inin göstermi oldu u ba arı, bilimin ve bilimsel bilginin do asının temel bir felsefi ilgi konusu olmasına neden olmu tur. Böylelikle pozitivism ba lamında felsefenin esas konusu bu ba arının nedenlerini anlayabilmek, açıklayabilmek ve olanaklıysa di er alanlara yansıtılabilmek halini almı tır. Do rudan konu edinilen bilgi oldu undan, bilginin ontolojik boyutu örtük olarak geri planda kalmı ve hatta ontolojinin kendisi temelde ba arısını kanıtlamı olan fizik biliminin konusu olarak kabul edilmeye ba lanmı tır. Bu kabule göre fizik biliminin konu edindi i ve açıklamaya çalı tı ı maddi gerçeklik (madde ve enerji) gerçekli in kendisidir ve felsefenin bu gerçeklik üzerine do rudan söyleyebilece i bir sözü yoktur. Bu dönemde felsefe, 18. Yüzyılda büyük ba arı kazanmı bilimin ve bilimsel bilginin incelenmesi sonucu elde edilen ölçütlere göre, tüm kuramların ya da bilgi iddialarının bilimsellik ölçütüne göre denetlenmesi görevini üstlenmi tir. Bu ba lamda bilginin ayırıcı niteli i olarak belirlenen do ruluk, aynı zamanda do rulanabilir olmayı bilimselli in ölçütü ve temel niteli i haline getirmi tir. Bu nedenle *do ruluk* ve *do rulanabilirlik* pozitivism için temel kavramlardır. Bu kavramların anlamlandırılması için öncelikli olarak ba vurulan kuram ise uygunluk kuramı olmu tur. Çünkü pozitivist dü ünürlerce 18. yüzyılda bilimin gösterdi i ba arının ardında, bilimin do rudan duyularla ula ılabilen gerçekli e yönelmesi, sadece onu konu edinmesi ve yönteminin hemen her a masında bu gerçekli e ba vurması oldu una inanılmaktadır. Bilimin konusu, *kendi gerçek sınırlarına indirgenmi olgulardan* ba ka bir ey de ildir. Bir ifade ya da önerme hakkında oldu u olguya uygunluk gösteriyorsa do ru de erini almaktadır. Bu kabul ile birlikte, pozitivism do rudan kendi konusu olmasa bile ve hatta ilk dönemlerinde bu yönde hiçbir ele tiriyle kar ıla mamı olmasına kar ın uygunluk kuramının felsefe tarihinden gelen problemlerini devralmı olmaktadır.

Uygunluk kuramının ontolojik boyutundan kaynaklanan problem, pozitivismin dü ünce akı ı içerisinde özellikle kuram, kuramsal terimler ve kuram seçimi tartı maları ile olgunla arak bilim felsefesi ba lamında Kuhn'un "*paradigma de i iklikleri bilim adamlarının, ara tırma ile ba lanmı oldukları dünyayı farklı ekilde görmelerine neden olur*" (Kuhn, 2000: 175) sözüyle belirginle mi tir. Kuram öncesi, kuramın açıklaması gereken katı olguların var olup olma dına ya da her kuramın daha önce

'görülemeyen' yeni olgu belirlenimlerinin kurgulanması anlamına gelip gelmedi ine yönelik tartışma uygunluk kuramının ontolojik boyutunun ('do rulamacı delil') tartışılmasından ba ka bir şey de ildir.

Hempel ba lamında pozitivizm yukarıda de inildi i gibi ontolojiyi do rudan kendisine konu edinmezken, kuramdan ba ımsız gerçekli i, bir kurama sahip olabilmenin ön ko ulu olarak görür. Bilimin amacı, bu gerçekli i, bir ba ka deyi le fiziksel dünya fenomenlerini açıklamaktır. Bu açıklamanın bilimsel bir nitelikte olabilmesi için en önemli ko ul ise sınanabilirlik, yani açıklama yönünde açıklanan gerçekli e ba vuru olana mın açık olmasıdır. Bununla birlikte Hempel, olasılıklı açıklama modelini de bilimsel bir açıklama olarak kabul etmekte ve bu modelin aç ı çıkardı ı 'olasılıklı yasalar'ı bilimsel yasalar olarak görmektedir. Böylelikle tümevarıma dayalı bir modeli kabul etmi olmakla tutarlı olarak gerçekli e uygunlu un belirli bir olasılık dahilinde oldu unu da kabul etmektedir. Bu yakla ım Comte'un "*pozitif sistemin durmadan yakla tı ı olgunluk -her ne kadar bu olgunlu a ula mayı asla dü ünmedi i olası ise de- örne in yerçekimi gibi tek bir olgunun özel durumları olarak gözlemlenebilen de i ik fenomenlerin hepsini ele alabilmek olacaktır*" (Comte, 2001: 34) [vurgu bana ait.] ifadesi ile de tutarlıdır. Uygunlu un düzeyinin belirlenmesi, olasılıklı yasaların öngörülerinin yine empirik yöntemlerle saptanması ile gerçekle tirilir. Di er bir deyi le, bilimsel bir yasanın gerçekli e uygunlu u, öngörülerinin empirik olarak tespit edilmesi ve bu tespitin niceliksel hassaslı mın derecesiyle belirlenmektedir. Bununla birlikte, üçüncü bölümde de inildi i gibi, hipotez a amasındaki bir kuramın gerçekli e ili kin öne sürdü ü bir öngörünün bir yasa düzeyine yükselebilmesi için kar ılması gereken görelı sıklı mın nasıl ve hangi ölçüte göre belirlenmesi gerekti i sorunu bilim felsefesinin sonraki dönem tartışmalarına konu olmu tur. Hempel ba lamında ise sorun, hipotezin kendisinin bilimsellik ölçütünün ne oldu udur. Öncelikli olarak belirlenmesi gereken, öne sürülen hipotezin uygunluk derecesinin hangi ölçütle kar ıla tırılaca ı de il, hipotezin bilimsel olup olmadı ıdır.

Bu çalı mada ele alınan ve Hempel'in üzerinde önemle durdu u son konu ise, yine do ruluk ve do rulanabilirlikle ili kili olarak, *kuramsal terimlerin (kuramsal gözlemlenemezler/işsel ilkeler)* varlık statüsüdür. Kuramların bilimsel açıklama için oynadıkları özsel rolün altını çizen Hempel, bir kuramın iki tür ana ilkeden ya da terim türünden olu tu unu öne sürmektedir. Bunlardan ilki olan kuramsal terimler kurama özgü ve onun tarafından varsayılan ve gözlemlenen fenomenlerin daha derin anlaşılabilmesi için kullanılan terimlerdir. Bunların göndergesi do rudan deneyimlenebilir olmadı ı için, metafizi i dı lamayı amaçlayan pozitivist yakla ım için kuramların bu tür terimleri problemlı bir alan olarak görülmektedir. Hempel, bu tür terimlerin *köprü ilkeler* adını verdi i ve kuramsal terimleri gözlemlenebilir ya da ölçülebilir olan eylemlerle ili kilendiren terimler dolayımında denetlenebilir hale geldi ini öne sürmektedir. Böylece, kuramsal terimler ile metafizik terimler dolayım ı da olsa gözlemlenebilir gerçeklikle ili kili olmak ba lamında ayırt edilmektedir. Görülece i üzere, Hempel'in öncelikli sorunu, kuramlar ve kuramsal terimler ba lamında da bilimsellik ölçütünün ne oldu udur.

Pozitivizm belirli bir olgunlu a gelinceye kadar Comte'un ortaya koydu u bilimsellik ölçütü aray ını temel sorun olarak benimsemi tir. Bu a amada pozitivizm benimsemi oldu u do rulu un uygunluk kuramının felsefe tarihinden getirdi i

problemlerin bir kısmını askıya alabilmi tir. Bununla birlikte yine pozitivist akım tarafından belirlenen ‘kuramsalla ma ideali’ gerçekte tikçe, yüksek dereceli (empirik dünyaya do rudan gönderimi olmayan) kuramların niteli i tartı ma konusu haline gelmi tir. Hempel, bu ba lamda bilimsellik ölçütünden vazgeçilmeden yumu atılması yoluna gitmi , bilimsel açıklama modeline olasılıklı açıklamayı, kuramsal ilkelerin köprü ilkeler dolayımında do rulanabilirli ini ve hatta bir kuramın kabul edilmi bir di er kurama ba lantılandırıldı ı sürece bilimsel olarak kabul edilebilece i anlayı nı geli tirmi tir.

Bu çalı mada, kökeni Antik Yunan’a dayanan uygunluk kuramının ortaya çıkardı ı sonuç ve sorunların pozitivism ve Hempel ba lamında nasıl evrildi i irdelenirken, pozitivism ve bilim felsefesinin felsefe tarihinin sorunlarını devraldı ı ve yeni ko ullar altında bu sorunlarla yeniden yüzle ti i görülmü tür. Ula ılan sonuç, bunun felsefi anlamda bir yinleme olmadı ı, epistemolojiden *bilgi kuramına* do ru bir ‘evrilme’ oldu u yönündedir. Bilim felsefesinin Carnap, Popper, Kuhn ve özellikle sonrasındaki tartı ması ise ne salt epistemoloji ne de salt bilgi kuramı perspektifindedir. Varılan nokta, bilime yöneltilen post-modern ele tiriler ve bilimin bunlara yanıtıdır. Bu nokta Antik Yunan’dan pozitivism ve oradan da günümüze varan ‘bilgi’ tartı masının ula tı ı a amadır. Görülmektedir ki bu a amada uygunluk kuramına ba lı bir bilim felsefesi ya ontolojik sorunları askıya alma tutumundan vazgeçerek bu sorunu da konu edinecek ya da bilimin salt sonuçlarını ölçüt olarak kabul eden pragmatik bir tutum sergileyecektir.

Kaynaklar

- ALSTON, W. P. (1996), *A Realist Conception of Truth*, New York: Cornell University Press, Ithaca.
- ARISTOTELES (1996), *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, stanbul: Sosyal Yayınlar.
- COMTE, A. (2001), *Pozitif Felsefe Kursları*, çev. Erkan Ataçay, stanbul: Sosyal Yayınları.
- HEMPEL, C. (1966), *Philosophy of Natural Science*, New Jersey (USA): Prentice-Hall Inc.,
- KUHN, T. (2000), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuya , stanbul: Alan Yayınları.
- MOORE, G. E. (1962) “Proof of an External World”, *Philosophical Papers*, New York: Collier Books.
- PLATON (1999), “Sofist”, *Diyaloglar 2*, s. 271 – 358, çev. Ömer Naci Soykan, stanbul: Remzi Kitabevi.
- RUSSELL, B. (1996), *Dı Dünya Üzerine Bilgimiz*, çev. V. Hacıkadıro lu, stanbul: Kabalcı Yayınları.
- SEARLE, J. R. (2005), *Toplumsal Gerçekli in n âsı*, çev. M. Macit, F. Özpilavcı, stanbul: Litera Yayınları.
- SEARLE, J. R. (2006), *Zihin Dil Toplum*, çev. Alaattin Tural, stanbul: Litera Yayınları.
- TEPE, H. (2003), *Felsefede Do ruluk ya da Hakikat*, Ankara: mge Kitabevi.